

PERSONVĀRDA FUNKCIONALITĀTE JAUNĀKAJĀ LATVIEŠU DZEJĀ

Dragunas, Līgas Rundānes, Andras Manfeldes.

Konkrētais pētījums atklāj to, ka personvārda izpētei dzejā ir pievēršama krietni lielāka uzmanība, jo īpaši 21. gadsimta pirmajā desmitgadē, kad dzejproza kļūst par vienu no vadošajām literāra teksta izpausmēm. Tas netieši veicina arī blīvāku interteksta, kultūrziņņu, tāpat arī personvārda lietojumu. Personvārda lietojuma biežums, funkcionalitāte un nozīmes (kultūras, vispārīgās), tā vērtības simulakrā pētīta četru 20. gadsimta mijas debitanšu dzejā: Ingas Gailes, Agitas

FUNCTIONS OF PERSONAL NAMES IN LATEST LATVIAN POETRY

In the period of postmodern culture, a lot of importance is attributed to mythological thinking and to the decoding of myths and current cultural signs. Therefore, the use of „talking” personal names which are perceived symbolically becomes relevant. As semiotic research points out: „For the mythological conscience it is common to see the world as a book, where cognition equals reading, which is based on the mechanisms of decoding and identification”. (Lotmans, Uspenskijs 1993: 35) That means that for a better comprehension of prose, also in postmodern texts one has to pay attention to the choice of personal names, their frequency, and the presence and characteristics of cultural connotations. Bearing in mind that features of postmodern texts are the disregard of genre borders and marginalism, it can hypothetically be assumed that similar attitudes towards the use of personal names can be found in poetry. However, considering both recent studies of personal names and of poetry, it is possible to conclude that poetry pays little attention to the studies of personal names. Personal names are not very common in poetic texts, and poets use them quite precariously (unless they link it to the tendencies within postmodernism as mentioned above).

The objective of this article is to describe the functionality of personal names in latest Latvian poetry.

The methodological basis of the work was obtained by studying the works of semioticians (R. Jakobson, Y. Lotman, B. Uspenskiy, Y. Levin, etc.), using the practical experience of philological text analysis (O. Nikolina, J. Kazarin), as well as by studying the attitudes of particular authors towards personal names (V. Rudnev, P. Florensky, A. Losev, G. Frege).

The sources for the research for this article were anthologies of four young poetesses who were born in the 1970s and made their debut at the turn of the century, from which anthroponyms were taken for description: Inga Gaile's „Laiks bija iemīlējis” (Time was in love, 1999) and „Kūku Marija” (Pastry Maria, 2007), Andra Menfelde's „tranšējas dievi rok” (Gods dig trenches, 2005), Līga Rundāne's „Leluo atļaidys” (Great absolution, 2004), and Agita Draguna's „prāts” (Mind, 2004).

When analyzing the expressions of personal name in these anthologies, and thereby looking for mutual interconnections both within one anthology and from a comparative angle, a

cultural sight of the generation born in the 70s (or at least of the „reading” intellectual part of that generation) could be identified. It turns out that the frequency and the uniformity/diversity of the usage of personal names can reveal tendencies of a particular trend. Clear spatial and associative semantic borders are revealed in the poetry of Agita Draguna and Liga Rundane, although it should be mentioned that personal names are very rarely used in the poetry. In contrast, the poetry of Inga Gaile and Andra Manfelde features a diversity of personal names, a tendency of appellativization, and a variety of interpretations of personal names.

In the poetry of L. Rundane and A. Draguna it is possible to distinguish groups of personal names which unequivocally reveal the existence of their worlds, and mark the values of the lyrics.

In the poetry of these authors two groups of personal names can be distinguished:

- 1) Poets: Andryvs Yurdzhs, Rainis, Oskars Seiksts (in the poetry of L. Rundane), Anthony McCann, Fjodor Tjutchev, Omar Hayam, Arseny Tarkovsky (in the poetry of A. Draguna)
- 2) Mythical characters: Shiva, Isida, Zuhra, Djemshid (in the poetry of A. Draguna), Virgin Mary (Jumprova Marija, in the poetry of L. Rundane).

In the poetry of L. Rundane, one's world has a Latgalian identity. In contrast, in the poetry of A. Draguna the world is more sought for, whereas one's values seem to come from Eastern concepts of the mind and the meaning of a human life.

In the poetry of I. Gaile and A. Manfelde the use of a personal name is aimed at:

- marking one's space, but unlike in the poetry of the authors mentioned above, it is full of doubts and controversies not only on the emotional level, but also regarding the values that one is looking for. Therefore personal names serve to reveal these controversies, not just to acknowledge one's space;
- a self-extinguishment of personal names and their change into simulacra,
- or the process of mythologization of everyday life.

It can be concluded that the limited use of personal names, of separate names, and of phrases which start with a capital letter, such as the lack of persistence in changing pronouns and generic names into the status of personal names (Miracle, You, Father of Noise, etc), proves the intensity of the perception of the mythical world, an expression paradigm common for postmodernism. (L. Rundane, A. Draguna).

The relatively free and manifold use of personal names, their changes into generic names (contextual appellativization), the quest for general notions (lexical meanings), and the desire to create them (Barbie, harlequin, Aivazovskij, Lennon, Tanya, etc.) on the one hand create simulacra, and on the other hand emphasize a mythologization of everyday life and the possibilities of its use in literary texts (through the use of figures or palimpsests).

Levads

Personvārda (antroponīma) izpēte literatūrzinātnē vairāk ir saistīta ar prozu. Tajā personvārda izpratne ļauj runāt par autora konceptiem, atsevišķos literatūras virzienos (klasicisms, neomītisms (Руднев 1997: 182)) piešķirot tiem nozīmīgu lomu idejas, simboliskās jēgas izpratnē. Postmodernisma kultūras periodā liela nozīme ir mitoloģiskajai domāšanai, mīta, esošo kultūras zīmju dekodēšanai, tādēļ aktuāls kļūst arī „runājošo”, simboliski uztveramo personvārdu izmantojums. Kā atzīst atsevišķi semiotikas pētnieki: „Mitoloģiskai apziņai ir raksturīgs priekšstats par pasauli kā par grāmatu, izziņu pielīdzinot lasīšanai, kas pamatojas tieši uz atšifrēšanas un identifikācijas mehānismiem.” (Lotmans,

Uspenskis 1993: 35) Tas nozīmē, ka prozas teksta pilnīgākai izpratnei arī postmodernismā ir jāvelta uzmanība personvārdu izvēlei, to biežumam, kultūras konotāciju esamībai un raksturojumam. Atceroties, ka viena no postmodernisma teksta iezīmēm ir žanrisko robežu ignorēšana, marginālisms, hipotētiski varētu pieņemt, ka arī dzejā attieksme pret personvārda izmantojumu ir līdzīga. Taču, raugoties kā uz esošajiem personvārda pētījumiem, tā arī uz pašiem dzejas tekstiem, var konstatēt, ka personvārda izpētei dzejā uzmanība ir veltīta reti, un dzejas tekstos personvārds nav bieža parādība, dzejnieki to lieto visnotaļ uzmanīgi (ja vien to nesaista ar virzienu, kā tas minēts jau iepriekš).

Pirmkārt, to var skaidrot ar paša personvārda specifiku: „Atšķirībā no sugas vārda personvārdam nav leksiskās nozīmes tādā aspektā, ka tas neapzīmē kādu noteiktu priekšmetu, parādību kopu, bet nosauc tikai vienu priekšmetu. (..) Personvārds Ivans nenorāda uz cilvēku klasi, ko apvienotu kāda kopīga nozīme būt Ivaniem [„ivanība” – I. Š.] tāpēc, ka tādas nozīmes nav. (..) Taču tas ir saistīts ar mītu, kas savukārt ir cieši saistīts ar 20. gadsimta kultūru, kur noteicošā ir neomītisma poētika.” (Руднев 1997: 181) Šajā aspektā dzejniekus personvārds varētu interesēt, jo tas paver plašas iespējas jēgas piešķiršanā, ļauj izvairīties no šabloniskām nozīmēm. Taču, no otras puses, brīvā asociācija ir tikai šķirtums, jo ir norādīts uz personvārda saikni ar mītu, vēl jo vairāk: „(..) telpas aizpildītība ar īpašvārdiem piešķir tās iekšējiem objektiem galēju, skaitāmu iedabu, bet pašai telpai – norobežotības pazīmes.” (Lotmans, Uspenskis 1993: 27) Tātad pati personvārda iedaba ir mānīga, jo, nemantojot leksisko nozīmi, tas tomēr saglabā samērā stingras kultūras, sociālās dzīves konotācijas. Tieši šī konkrētība, kas dzejas tekstā apstādina asociāciju, arī liek dzejniekam būt uzmanīgam personvārdu lietojumā.

Otrkārt, tas ir saistīts ar dzejas valodas īpašo statusu, kurā galvenokārt jau sintagmātiski daudzveidīgo attieksmju dēļ nepārtraukti var rasties un rodas jaunas kā kontekstuālas, tā arī valodas lietotāja apziņā nostiprinātas vārdu, ideomātisku izteicienu nozīmes. Dzejā kārtējo reizi var gūt apstiprinājumu atziņām, ka:

- 1) valodā viss var iegūt un iegūst jēgu, arī ārēji nesakarīgas, loģiski nesaistītas asociācijas,
- 2) dzejas analīze kā asociatīvās jēgas atklāsmē ir viens no optimālākajiem šī literatūras veida izpratnes modeļiem.

Šķiet, tieši šī dzejas valodas iezīme ir noteikusi, ka autori (līdz postmodernismam) personvārdus biežāk ir lietojuši virsrakstā, moto, veltījuma formulējumā, proti, tā sauktajos teksta rāmja elementos (Ламзина 1999: 94; Лотман 1970: 255), tādā veidā dzejas tekstam atstājot asociatīvā plūduma brīvību. Savukārt postmodernismā personvārda lietojuma biežums

un daudzveidīgums pieaug ne tikai prozā, bet arī dzejā, kā arī parādās vēl viena spilgta tendence – personvārdu rakstīšana ar mazo sākumburtu, kas var liecināt par tā:

- 1) pāriešanu sugas vārdā; tas nozīmē vispārīgās leksiskās nozīmes meklējumus,
- 2) vēršanos simulakrā, atsakoties no saiknes ar vienīgo šī personvārda nesēju.

Tā kā raksta autore ir pētījusi kultūrzīmes (personvārdu kā vienu no tās izpausmēm) Jāņa Einfelda, Sigita Paruļska (Šuplinska 2006), Zentas Mauriņas (Šuplinska 2007) prozā, tad saistoši šķita pavērot, cik aktuāls, kā funkcionē un ko varētu nozīmēt personvārds jaunākajā latviešu dzejā. Zināmas iestrādnes šādam pētījuma aspektam ir meklētas, pētot adresāta izpausmes jaunākajā latviešu dzejā (Šuplinska 2007). Konkrētā raksta mērķis – raksturot personvārda funkcionalitāti jaunākajā latviešu dzejā.

Darba metodoloģiskais pamats ir gūts, studējot strukturālo semiotiķu darbus (Romāna Jākobsona, Jurijs Lotmana, Borisa Uspenska, Jurijs Levina u.c.), izmantojot filoloģiskās teksta analīzes praktisko pieredzi (Olga Nikolina, Jurijs Kazarins), kā arī skatot atsevišķu autoru nostādnes attieksmē pret personvārdu (Vadims Rudņevs, Pāvels Florenskis, Aleksejs Losevs, Gotlobs Frēge).

Kā pētījuma avoti konkrētajā rakstā izmantoti četrus 20. gadsimta 70. gados dzimušo un gadsimtu maiņā debitējošo jauno dzejnieču krājumi, raksturojot tajos lietoto antroponimikonu:

- Inga Gaile (1976) *Laiks bija iemīlējies* (1999),
- Inga Gaile *Kūku Marija* (2007),
- Andra Manfelde (1973) *tranšejas dievi rok* (2005),
- Līga Rundāne (1970) *Leluos atlaidys* (2004),
- Agita Draguna (1970) *prāts* (2004).

Personvārda funkcionalitāte dzejā

Vērojot personvārda izpausmes minētajos dzejoļu krājumos, meklējot savstarpējās kopsakarības kā viena krājuma robežās, tā salīdzinošā aspektā, iezīmējas septiņdesmitajos gados dzimušās paaudzes kultūras aina (vismaz „lasītā” pasaule) un izrādās, ka personvārda lietojuma biežums, vienveidība/daudzveidība var atklāt arī noteiktam virzienam raksturīgas tendences. Skaidras telpiskās un asociatīvi semantiskās robežas atklājas Agitas Dragunas un Līgas Rundānes dzejā, tostarp jāatzīst, ka personvārds lietots dzejā ļoti reti. Savukārt Ingas Gales un Andras Manfeldes dzejā parādās personvārdu dažādība, apelatīvācijas tendence, interpretācijas variatīvuums.

L. Rundānes un A. Dragunas dzejā ir pamanāmas tādas personvārdu grupas, kas viennozīmīgi atklāj *savējās* pasaules esamību, iezīmē liriskas *es* tuvās vērtības. Izdalāmas divas personvārdu grupas:

- 1) dzejnieki: *Andryvs Jūrdžs, Rainis, Oskars Seiksts* (L. Rundānes dzejā), *Antonijs Makanns, Fjodors Tjutčevs, Omārs Haijams, Arsēnijs Tarkovskis* (A. Dragunas dzejā),
- 2) mītiskie personāži: *Šīva, Izida, Zuhra, Džemšids* (A. Dragunas dzejā), *Jumprova Marija* (L. Rundānes dzejā).

Lai arī abas autores izvēlējušās dažādus kompozicionālus risinājumus, tomēr personvārda lietojums abām norāda uz būšanas likumībām pasaulē. L. Rundāne personvārdu izvairās lietot tieši, to dara netieši ar centona (*antīkajā tradīcijā dzejolis, kas izveidots no citu dzejoļu (parasti vairāku aut.) rindām* (Kursīte 2002: 81); dažkārt arī no citu darbu virsrakstiem), citāta *LAI NŪTEIK TOVS PRUOTS* (Rundāne 2004: 93) palīdzību, izkārtējot *atslēgas* dzejoļus krājuma sākumā un beigās. Autore dzejā personvārda lietojums ir samazināts līdz minimumam gan tiešajās, gan netiešajās, ar perifrāzi izteiktajās (*Myužeigais kalendārs, atsaryučinoj seikšaltenis u.c.*) zīmēs, tādējādi sargājot un stiprinot latgaliskās identitātes robežas. Arī Rainis iezīmē piederību Latgalei, un tādā aspektā tas ir svarīgs liriskas *es*:

Par tovu i munu Latgolū

Par tovu i munu Raini

Pasalyudz ka muoki (Rundāne 2004: 18)

A. Draguna pirmās grupas personvārdus vispār *neielaiž* savā dzejā, bet viņas pašas teksti mijas ar autores tulkoto dzeju, ko tad pārstāv nosauktie dzejnieki, tai pašā laikā dzejniece arī piedāvā savā krājumā piezīmes, kur strikti raksturo katru no lietotajiem personvārdiem. Varētu šķist, ka literārā daudzveidība (četri dzejnieku tulkojumi – triju kultūru prezentētāji), kur skats tiek vērsts kā rietumu, tā austrumu mākslas pasaulē, aptverot arī dažādu gadsimtu kultūras tradīcijas, iezīmē postmoderno mainību un polifoniju, taču tas paliek modernisma rāmjos, piedāvājot eksistenciālas šaubas, sevis un Dieva meklējumus. Pievēršanās auglības kultam austrumnieciskajās mītu zīmēs pastiprina autores pausto nostāju attieksmē pret prāta kategoriju un tā apjautu krājuma robežās.

Par modernisma paradigmas dominanti liecina arī abu dzejnieču lirikā vērojamais antroponimizēšanās process, proti, sugas vārdu rakstība ar lielo burtu, tātad antroponīma statusa piešķiršana vismaz dzejas kontekstā. Atkal jāapliecina, ka tas nav tik izteikts, kā, piemēram, simbolismā, tomēr atklāj autoru vēlmi izcelt noteiktu jēdzienu simbolisko dziļumu. L. Rundāne ar lielo burtu raksta vārdu *Breinums*, kas ir asociatīvi ietilpīgs, taču dzejoļu krājuma kontekstā izkristalizējas tā simboliskā jēga – spēja mīlēt un visu ieraudzīt (sajust) kā

pirmoreiz. *Breinum*s ir uztverams kā liriskas *es* dziļākā iedaba, tā tieši saistāma ar mīlestības izpausmi. Savukārt A. Dragunes dzejā ar lielo burtu ir rakstīti personas vietniekvārdi *Tu* un *Es* (forma *Mani*), bet tulkojumos parādās citu autoru piedāvātie antroponimizēšanās varianti: *Trokšņa Tēvs, Rītausma, Nevainojama Brūce* (A. Dragunas tulkotais A. Makanns, Draguna 2004: 60, 13). *Tu* un *Es* neiegūst konkrētu personvārdu segumu, lai arī dzejas kontekstā un stilistiskajās konotācijās var saprast, ka tas ir dievs, dievišķais, kas tiek meklēts, ejot *Jēzum, Šivai, Izīdai, Tam Kungam* cauri un garām. Un ir skaidrs, kāpēc tas paliek vārdā nenosaukts – liriskas *es* skaidri apzinās vajadzību pēc dievišķā, bet neierobežo sevi vienai reliģijai pieņemamajā, tai pašā laikā: „To interesanti salīdzināt ar tabuizēto vietniekvārdu (*viņš, tas* u.tml.) izmantošanu, kas vērojama dažādos etnogrāfiskos areālos, piesaucot velnu, nelabo, mājas garu, vai, no otras puses, saucot sievu vai vīru (sakarā ar laulātajiem uzlikto aizliegumu lietot otra personvārdu) – tur vietniekvārds faktiski funkcionē kā īpašvārds.” (Lotmans, Uspenskis 1993: 27)

Krietni daudzveidīgāka ir personvārda funkcionalitāte Ingas Gailes un Andras Manfeldes dzejā. Pirmkārt, autore lieto vismaz četras personvārdu grupas:

- 1) literārie tēli, krietni retāk – citu mākslas veidu tēli (sk. 1. attēlu),
- 2) mākslinieki (sk. 2. attēlu),
- 3) mītiskie personāži, I. Gailei tikai kristietiskie (sk. 3. attēlu),
- 4) sieviešu personvārdi (sk. 4. attēlu).

Otrkārt, personvārda lietojums ir vērst uz:

- savējās telpas iezīmēšanu, taču atšķirībā no iepriekš raksturotās autoru dzejas, tā ir šaubu un pretrunu pilna ne tikai emocionālajā līmenī, bet arī meklētajās vērtībās, tāpēc arī personvārds kalpo šo pretrunu atklāšanai, nevis tikai savējās telpas apliecinājumam,
- personvārdu pašnodzēšanos, pārtapšanu simulakros,
- ikdienas dzīves mitoloģizācijas procesu.

I. Gailes dzejā savējā telpa (attieksmē pret implicīto adresantu un adresātu) ir samērā pretrunīga. To atklāj jau krājuma rāmja elementi:

- izsaka *paldies* – *Mārītei un Vilnim Muceniekiem, Mārītiņam, Agnesei K., Jānim Rokpelnim, Ritai D., maniem kursa biedriem, Istabai, Laurim, Katrīnai Gailei, Džekam Nikolsonam, Žannai Šibalo, Kristīnei Jurānei, Annai Volkovai, Vladimiram Svetlovam* (Gaile 2007: 5); sajaukums, viss ir viens principa apliecinājums – tuvie; tie, kas saprot; nav hierarhijas – pazīstamie un slavenie līdzās tikai autoriem nozīmīgajiem; arī telpa, kurai piešķirts personvārda statuss (sk. tālāk ikdienas mitoloģizēšana); adresāti var krustoties *J. Rokpelni, Dž. Nikolsonā, Istabā*; ja adresāts

ir kāds no tuvajiem, arī kursa biedriem šo saskares punktu (emocionalitātē, noteiktu vārdsavienojumu tvērumā u.tml.) noteikti ir vairāk,

- epiloga funkcijas meklējamas *ibiorio*; kaut kas no CV, autores maskām, sāpēm un prieka: *kad oskarus dalīja, aploksnēs vienmēr bija mans vārds; gribu atpakaļ meitiņu ingiņu* (Gaile 2007:73).

Savējā telpa noteikti ir saistāma ar krievu literatūru (sk. 1. un 2. attēlu), ar līdzinieku meklēšanu (*Majakovskis būs Strindberga bērns*, Gaile 1999: 66) un apsēsto tuvību nāvei: gan pārstāvētie literārie tēli, gan mākslinieki (mūziķi, sk. 1. un 2. attēlu) ir izvēlējušies pašnāvību vai nogalināti – aizgājuši jauni:

viņai [Valērijai, bufetniecei – I. Š.] ir apriekušies žūpas kafejnīcā, kas ir nākamais posms bezatbildīgajiem varoņiem, kas nespēj dot sakarīgus izskaidrojumus un nespēj laikā pasaukt Annu Kareņinu vai Sīmoru Glāsu un citus literāri izplūdušus tēlus (Gaile 1999: 66).

Lirikas es projekcijas I. Gailes dzejā:

*viņa šuj šineļus aizvērtām acīm (..)
viņa domā, ceļas, paguļas apakšā tankam
vienkārša sieviete it kā bez sejas
vienkārša sieviete tikai balta (..)
vēderā bērns runā ar sauli, (..)
viņa raksta aizvērtām acīm,
nav nekā vienkārša nav nekā velta* (Gaile 2007: 7),

vai arī –

*Heisā, smieties līdz debesīm,
raudāt līdz pāri plūst aka,
iemīlējusies, iemīlējusies,
smejoša, raudoša, traka* (Gaile 1999:18) –,

varbūt tieši tāpēc ir vitālas, enerģijas pārpilnas, ka nāve viņas vairs nespēj šokēt. Sievišķā pasaule var būt dažāda:

*Un mākoņi šonakt izrādās slimi,
Slimi no kukažinām un bārbijām,
Un lietus kumeļi auļo palsi
Tieši uz lūpu sārtajām pārmijām.* (Gaile 1999: 57)

Ir skaidrs, ka svarīgākais nav radīt tikumisku, ētiski skaidru vai modernu, mūsdienīgu sievietes tēlu, bet izaicināt ar sievišķā citādību, tādā veidā iebilstot pret debesu neaizskaramību, idejas perspektīvu, vīrišķo, jo arī konkrētā dzejoļa konteksts vairāk vedina domāt par auglības un mīļuma pārpilnību, nevis slimību (sievišķā noliegumu) tiešā nozīmē.

Uzsverot *kukažiņu* un *bārbiju* tipiskumu, autore norāda, ka pagājis kā altruistiskās ziedošanās, tā reklāmiskais narcisma laiks, bet sievietes sūtība mīlēt ir nepārejoša vērtība.

Tai pašā laikā krājumos nav daudz tādu personvārdu, kas atkārtotas vairākkārt, *Bārbija* ir viens no tiem, tas parādās kā A. Manfeldes, tā jau citētajā I. Gailes dzejā. Pamattattieksme pret šo „anatomiski perfektāko lelli” (daudzo Bārbijas mājas lappušu apzīmējums, <http://dolly.smtp.ru/index.html> u.c.) abām autorēm ir līdzīga, proti, ironiska:

Vai mana galviņa pieder Bārbijai vai Einšteinam? (Gaile 1999: 46)

Pretstatījums, kas komentārus neprasa, taču pamataktentu vērš uz sievišķā un vīrišķā stereotipiem. A. Manfeldes dzejā *bārbijas* jau vēršas sugas vārdā, uzsverot pārspīlēto ārieni un akcentējot traģismu, kas ar to ir saistīts, jo tā vairs nav vienkārši *blondīne* ar visām no tā izrietošajām sekām, bet gan –

(..) tilts sabrūk

un tu aizvien vairāk sāc līdzināties

irstošai blondīnei ar bārbijas klēpi (Manfelde 2005: XCIII),

proti, mātišķo komponentu, līdz ar to daļēji arī sievišķo neatgriezeniski zaudējoša būtne. *Bārbija*, līdzās tātad tēlam kā *Guļčītāja* vai *taņa, sveta, arī Anna Kareņina, Varjeņka* (sk. 1., 4. attēlu) rāda, ka sievišķais postmodernajā kultūrā tomēr zaudē savu būtību – spēju mīlēt, tas vēršas pašiznīcinošā enerģijā:

(palūko –

gurnos ierasti šūpodamās

aiziet Guļčītāja

piemiegdama vienīgo stikla aci

neizteikdama ne vārda)

jo ja nu vārdi ir radio

mēs kliežam klausulēs tiem kurus mīlam (Manfelde 2005: LVIII)

Tas nozīmē, ka savējā telpa visai nosacīti saucama par *savējo*, jo katru mirkli zināmais, tuvais var vērsties savā pretmetā, tai nav robežu un nav arī stigras pārliecības par prioritātēm. Tā ir pasaule, no kuras var sagaidīt visu un vairs negaida neko. Visspilgtāk to parāda I. Gailes atkārtoti lietotais personvārds *Jēzuliņš* (tāpat kā *Bārbija* lietots abos krājumos). Ja pirmajā dzejoļu krājumā tas iezīmē mīļuma, tuvuma semantiku:

Burbuļo ziema putnu būrī aiz loga,

Jēzuliņš piedzimst aizkrāsē –

Pūš elpu siltu uz rūts (Gaile 1999: 56);

tad dzejoļu krājumā „Kūku Marija” –

Tad, kad nabadziņš, tad, kad baznīca, tad, kad Jēzuliņš, tad, kad svecītes, tad, kad skumji, tad, kad vientuļi, tad, kad sāpīgi, tad, kad vecītis, tad, kad dzejoļi rakstīti nerakstās (..) ak, cik briesmīgi deminutīviņi, gar logu slāj ziloņi uz vārnu kājām (Gaile 2007: 13);

uzskaita reālijas, kas ir svētku atribūtika – skaitāma, pērkama, mākslīgi radāma.

A. Manfeldes konstruētā *savējā* telpa savā pretrunīgumā un identifikācijas principa izmantojumā noteikti ir līdzīga I. Gailes piedāvātajai marginālajai pasaulei, taču tajā, no vienas puses, ir vismaz fiktīvas ģeogrāfiskās robežas, jo daudzi personvārdi (*barona, čaka, olgas, amālijas, elizabetes, marijas*) apzīmē Rīgas ielu nosaukumus. Bet fiktīvas tādēļ, ka ne tik strauji kā atsevišķas kultūras reālijas, bet arī tās vēršas simulakros:

liepas smarža drīkstējusi

piepildīt

aizklāt aiz sevis

vēl vakar tik ļoti

uzšķērsto

čaka un marijas ielu (Manfelde 2005: XXII)

A. Manfeldes dzejā lielāka uzticība noteikti pausta vizuāli redzamajai zīmei (*Šagāls, Pirosmānī, Monē, aivazovskis, van Gogs*), nevis vārdam – vienalga rakstītajam vai teiktajam. No otras puses, *arlekīni, pjēro, Dostojevska antiņš* ir āksta arhetipa projekcijas, kas autores implicītajam lasītājam apstādina jebkuru cerību, ilūziju par harmoniju un sevis atrašanu. Tie apzīmē gaidīšanas impulsus, kas lielāko sabiedrības daļu nemaz neinteresē, jo

Rīgā katrs trešais harijs poters dzer pienu

un kāda septiņpadsmit gadīga čiksa

rullē pa bruģētām ielām

kārdinot mani ilgoties pēc cigāriem (Manfelde 2005: LXII)

Personvārdu rakstīšana ar mazo sākumburtu (sk. 1. – 4. attēlus) vairs nav atsevišķu gadījumu līmenī, bet pārtop par noteiktu dzejas stilistisko iezīmi. Var vērot divas dažādas attieksmes, kas izraisa personvārda pārtapšanu sugas vārdā:

- 1) tipisko iezīmju meklēšana, apelatīvācijas process vismaz dzejas konteksta robežās,
- 2) personvārda pārtapšana lietā,

abos gadījumos notiek saiknes zaudēšana ar konkrēto personvārda nesēju, notiek oriģinālās zīmes pašnodzēšanās.

Pirmajā gadījumā var runāt kā par individuāliem autora leksiskās nozīmes (atsakoties no personvārda kā kultūrzīmes uztveres) meklējumiem personvārdā, kad tās ir būtiski svarīgas tikai konkrētai autorei, piemēram, A. Manfeldei *aivazovskis* (jūras stenogrāfs) vai I. Gailei

lenons (mūzikas dzīvā balss). Protams, ka šīs nozīmes ir asociatīvas, bet, piemēram, *bārbijas* gadījumā tā jau ir krietni vispārīgāka – ‘pārprasta mūsdienu sievišķība’, realizējas abu autoru dzejā. Vai arī A. Manfeldes dzejā *arlekīni*, *pjēro*, *antiņi* vairs tik lielā mērā neasociējas ar literāriem varoņiem, bet gan ar noteiktiem cilvēku tipiem vai temperamentiem: *antiņš* – ‘vientiesis’ (arī latviešu frazeoloģijā nostiprināta nozīme), *pjēro* – ‘skumjais’, *arlekīni* – ‘zaudētā spēja smieties’. Nez vai tā ir sagādīšanās, ka abu autoru dzejā līdzīgas nozīmes manto slāvu cilmes sieviešu personvārdi (*sveta*, *taņa*), abos gadījumos tiek uzsvērta lēta, pērkama mīlestība. Tātad šeit jau ir runa par tipiskiem sava laika zīmju pašnodzēšanās variantiem, kas iezīmē sava laika uztveres, vērtību sistēmas maiņas.

Arī otrajā gadījumā saikne ar konkrēto kultūrzīmi ir atsevišķu lasītāju apziņā, bet patērētājkultūras gadsimts draud iznīdēt arī šīs paliekas:

*telpā pirms paviljona
var nopirkt ahmatovas dzeju
sīkmantiņas sprādzītes skočs
bezgeluški blakus cvetajeva
higiēniskā lūpu krāsa un medus
sāls smiltis (Manfelde 2005: LIII)*

Ja *ahmatova* vēl ir nodalīta ar vārdu *dzeja*, tad *cvetajeva* ir viena no precēm, sīkmantiņām, ko piedāvā patērētājam. Līdzīgi šo procesu var vērot arī I. Gailes dzejā (*Skat, šodien Rainis tiešām viens* (Gaile 2007:23)), kur *Rainis* ir pieminēklis noteiktā Rīgas vietā un tikai tad dzejnieks.

„(..) mitoloģiskā apziņa parasti tiek saistīta ar atteikšanos no veciem priekšstatiem” (Lotmans, Uspenskis 1993: 31), tādā veidā tas realizējas arī abu minēto autoru dzejā. Vēl vairāk – ikdienas mitoloģizācija un jaunu simulāciju radīšana parādās arī pastiprinātā kvantitatīvo lielumu lietojumā. I. Gaile rāda šo cilvēka noslīkšanu informācijā, vērtību simulakros, cenšoties par nozīmīgu padarīt visu sev apkārt:

*Kad mēs visi esam bēdu apzīmogoti,(..)
pēc 102 pirmizrādēm, uz kurām tevi neuzlūdz, pat ja tu esi autors,(..)
pēc 112 pierakstītām burtnīcām, kuras var sadedzināt jau pirms uzrakstīšanas,
pēc 2584 tūristiem, kas fotografējās pie tavas mājas, jo tajā reiz dzīvojis Rūķis,
pēc 16 aukstajām jūrām,
pēc 3 tomātu kečupiem uz baltās kleitas utt. (Gaile 2007: 69)*

Sadzīves mitoloģizācijā personvārdu sāk iegūt tas, kas to nav mantojis (*Rūķis, katram kokam ir vārds*, Gaile 2007: 18), bet to zaudē „klasiskie” personvārdi un ierastie kultūras konotāciju nesēji.

Spilgts piemērs jaunu simulakru radīšanā ir arī A. Manfeldes dzejolis:

cilvēki=krājkasītes (..)
visi slidotāji=balerīnas
arlekīni=pēdējie sniegavīri
un pavasaris = laiks
kad mazpilsētu liepām
apzāgē zarus. (Manfelde 2005: LV)

Skaitļi, vienādības zīmes, saskaitāmie – patērētājkultūrā nosaka visu, arī to, ka I. Gailes un A. Manfeldes liriskas *es* ir daudzsejaini un apjukuši starp sevi (vēlamo, gaidīto, meklēto) un sevi (esošo, atļauto).

Secinājumi

Konkrētais pētījums uzrāda to, ka personvārda izpētei dzejā ir pievēršama krietni lielāka uzmanība, jo īpaši 21. gadsimta pirmajā desmitgadē, kad dzejproza kļūst par vienu no vadošajām literāra teksta izpausmēm. Tas netieši veicina arī blīvāku interteksta, kultūrzīmju, tātad arī personvārda lietojumu.

Personvārda lietojuma biežums un semantiskās uztveres daudzveidība vai viennozīmīgums kļūst par noteikta literārā virziena pazīmēm. Tā ierobežots personvārdu lietojums, atsevišķu vārdu, frāžu rakstīšana ar lielo sākumburtu, proti, sugas vārdu vai vietniekvārdu uzstājīga vēršana personvārda (*Brīnums, Tu, Trokšņa Tēvs u.c.*) statusā liecina par mītiskās pasaules uztveres dziļumu, modernismam raksturīgo izteiksmes paradigmu (L. Rundāne, A. Draguna).

Relatīvi brīvs, daudzveidīgs personvārdu lietojums, tā vēršana sugas vārdā (kontekstuāla apelatīvācija), vispārīgas jēgas (leksiskās nozīmes) meklēšana, vēlēšanās to radīt (*bārbija, arlekīni, aivazovskis, lenons, taņa u.c.*), no vienas puses, rada simulakrus, no otras, uzsver ikdienas dzīves mitoloģizāciju un tās izmantojamību literārā tekstā (skaitļa lietojums, palimpsests).

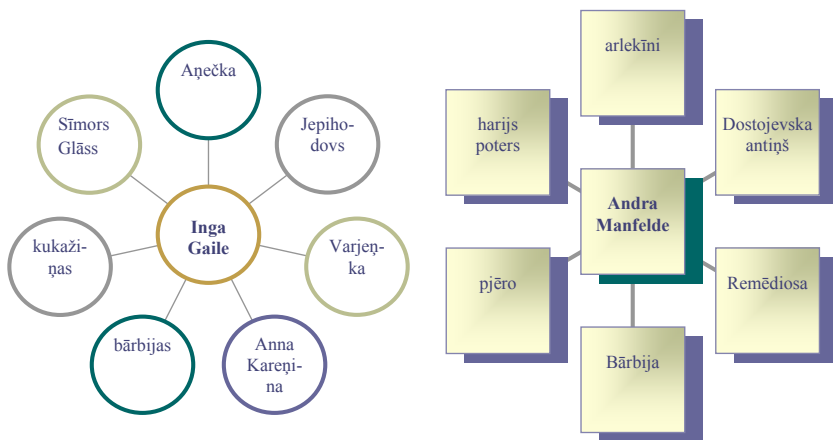
LITERATŪRAS SARAKSTS

- Draguna, Agita (2004). *prāts*. Rīga: Daugava.
 Gaile, Inga (2007). *Kūku Marija*. Rīga: Orbits.
 Gaile, Inga (1999). *Laiks bija iemīlējis*. Rīga: Pētergailis.
 Kursīte, Janīna (2002). *Dzejas vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
 Lotmans, Jurijs, Uspenskis, Boriss (1993). Mīts – vārds – kultūra. *Kultūra. Teksts. Zīme*. Rīga: Elpa. 23–41.
 Manfelde, Andra (2005). *tranšejas dievi rok*. Rīga: agb.
 Rundāne, Līga (2004). *Leluos atlaidys*. Rēzekne: LKCI.
 Šuplinska, Ilga (2007). Adresāta meklējumi jaunākajā latviešu dzejā. *Letonica*. Nr. 15. 35–53.
 Šuplinska, Ilga (2006). Kultūras zīmes funkcijas postmodernā tekstā. *Humanities in the New Europe. Humanitariniai mokslai naujoje Europoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 39–55.

-
- Šuplinska, Ilga (2007). Kultūrziņņu funkcionalitāte Zentas Mauriņas romānos. *Zenta Mauriņa Eiropas tautu kultūru dialogā*. Rīga: Drukātava. 91–103.
- Ламзина, Анна (1999). Заглавие. *Введение в литературоведение*. Москва: Высшая школа. 94–107.
- Лотман, Юрий (1970). *Структура художественного текста*. Москва: Искусство.
- Руднев, Вадим (1997). *Словарь культуры XX века*. Москва: Аграф.

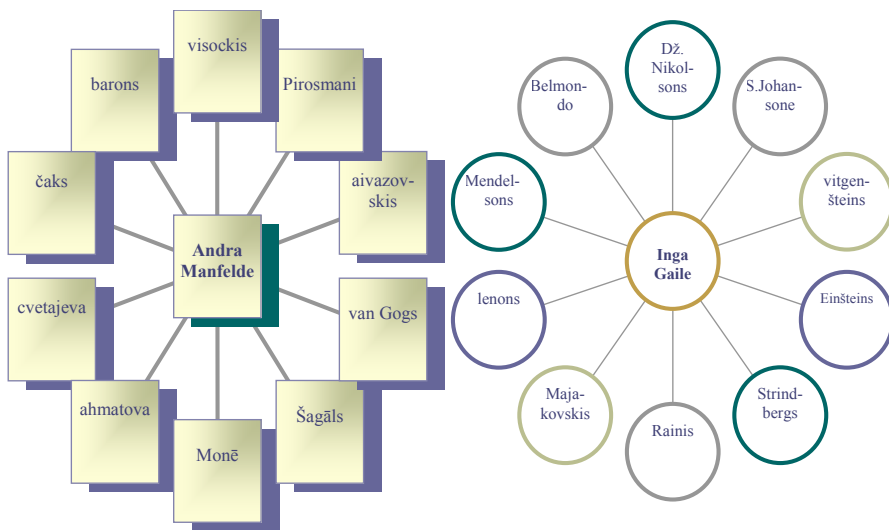
1. diagramma *Literārie tēli*

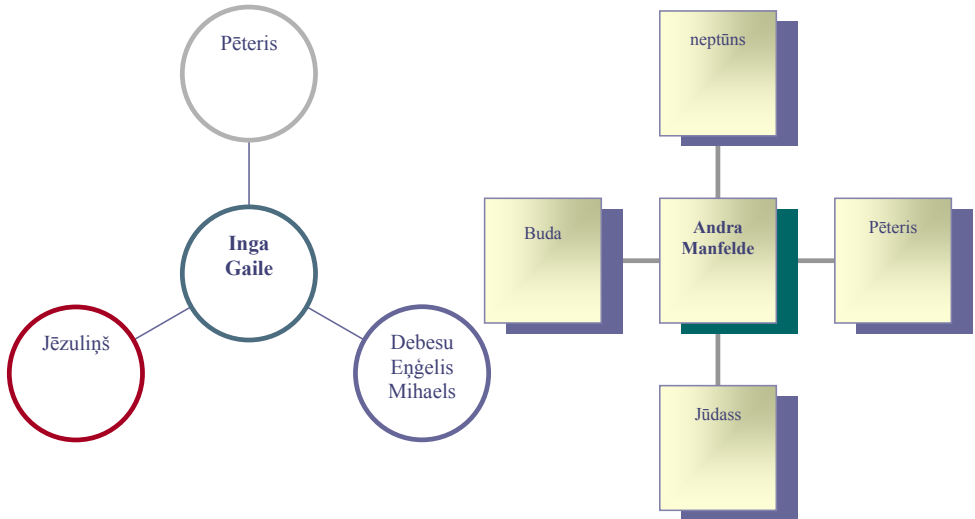
Diagram 1: *Literary images*

2. diagramma. *Mākslinieki*

Diagram 2: *Artists*

3. diagramma *Mītiskie personāži*Diagram 3: *Mythological characters*4. diagramma *Sieviešu vārdi*Diagram 4: *Female names*